

KUNINGATAR

ELISABET II

Andrew Morton

Suomentaneet

Antti Immonen, Jussi Kivi ja Kaisa Haatanen

Helsingissä Kustannusosakeyhtiö Otava

© 2022 by Andrew Morton

All rights reserved.

Published by arrangement with Ulf Töregård Agency AB

Englanninkielinen alkuteos: *The Queen – Her Life*

Suomenkielisen laitoksen copyright Kustannusosakeyhtiö Otava © 2022

ISBN 978-951-1-46813-4

OTAVA
KIRJAPAINO
Keuruu 2022

Äidilleni Kathleenille ja sotasukupolville.

Sisällys

Johdanto: Surffausta hänen majesteettinsa kanssa	9
1. Shirley Temple 2.0	15
2. Pommeja petiaikaan	46
3. Käyskentelyä kanervikossa	77
4. Paljasjalkainen prinsessa	100
5. Kruunajaisloistoa	123
6. Sydämiä ja kruunuja	146
7. Salaisuuksia, skandaaleja ja vakoojia	167
8. Perheasia	189
9. Diana astuu kuvaan	219
10. Avioliitot mikroskoopin alla	241
11. Kuningattaren <i>annus horribilis</i>	266
12. Kukkia, lippuja ja mielenlujuutta	296
13. Kahdet häät ja kahdet hautajaiset	320
14. Hyvää iltaa, herra Bond	352
Jälkisanat	384
Kiitokset	395
Viitteet	397
Valikoidut lähteet	418
Kuvalähteet	421
Henkilöhakemisto	422
Kirjoittajasta	430

Johdanto

Surffausta hänen majesteettinsa kanssa

Me kaikki muistamme ensimmäisen kerran, jolloin näimme kuningattaren. Olin itse ensimmäistä kertaa brittiläisen sanomalehden kuninkaallisen kirjeenvaihtajan ominaisuudessa laajalla kuninkaallisella valtiovierailulla ja muistan, kuinka ihmetellen katsoin, miten kuninkaallinen *Britannia*-jahti lipui koskemattoman puhtaana ja sädehtivässä auringonpaisteessa hohtaen hitaasti San Diegon lahdelle. Oli helmikuu 1983, ja nuo muutamat päivät kuningattaren ja Edinburghin herttuan kanssa muuttivat elämäni.

Kuninkaallista jahtia ympäröi riehakas tervetuliaisarmada, jossa oli pikaveneitä, jahteja, katamaraaneja, jollia ja kanootteja. Oli lauantaiaamu, kun *Britannia* telakoitui ja kuninkaallinen seurue saapui. Kuningattaren yhdeksänpäiväisen Kalifornian-kiertueen surffauksen, auringon ja tähtikirkkaiden unelmien maassa oli tarkoitus olla huolellisesti järjestetty katsaus siihen kaikkein parhaaseen, mitä Golden Statella oli tarjottavanaan aina Hollywoodin juonista Yosemiteen kansallispuiston luonnon loistoon. Jos vierailu olisi ollut Broadway-näytelmä, sen nimi olisi voinut olla *Kiertue, josta ei tule mitään*.

Kun kuninkaallinen perhe saapui noina kaukaisina aikoina uuteen maahan, pariskunnalla oli tapana järjestää heidän jokaista liikettään vahtivalle lehdistölle hiukan vastahakoisesti cocktail-

kutsut. Niin minäkin päädyin asiaankuuluvasti sonnustautuneena ojentamaan kultaisin kohokirjaimin koristellun kutsukorttini laivastoupseerille ja menin kuninkaallisen jahdin kannelle hakemaan itselleni gin tonicin – joka oli laivastonvahvaa.

Palasin muistoissani sumuiseen lokakuun päivään vuonna 1965. Olin 11-vuotias ja pukuun ylpeänä ylteni vastasilitetyn partiolaisunivormuni. Olimme Leedsin esikaupunkialueella, ja hain paikkaa rivissä kadun varrella, jotta saisin nähdä kuningattaren ja prinssi Philipin ohittavan meidät matkalla avaamaan upouutta, brutalistiseen tyyliin suunniteltua Seacroftin monitoimitaloa.

Kun he ohittivat meidät, sumun kosteat, klaustrofobiset sormet yhdistyivät heidän suojalasein vahvistetun Rolls-Roycensa kirkkaisiin sisävaloihin, ja vaikutelma kahdesta eksoottisesta olennosta, jotka oli pudotettu ulkoavaruudesta katsomaan tavalisen kunnan elämää, voimistui. Tuo vilahdus kuningattaresta ja hänen puolisostaan oli vain lyhyt ja ohimenevä, mutta en ole unohtanut sitä koskaan.

Kuningatar oli aina kuulunut elämäni. Kun kasvoin aikuiseksi, kuningatar ja hänen perheensä muistuttivat pysyvyydessään ja saavuttamattomuudessaan Doverin valkoisia kallioita. He olivat osa elämää niin kuin hengittäminen.

Kuningattaren kuva oli postimerkeissä ja kolikoissa, ja hän myös katseli meitä paheksuvan näköisenä rehtorin pöydän takana juuri ennen rangaistuksen määräämistä. Regal-elokuvateatterissa Cross Gatesilla liityimme aina joten kuten ”God Save the Queen” -kansallislauluun, kun olimme saaneet katsottua kunkin viikon lastentarjonnan. Suosikkimme oli laulaja Cliff Richardin elokuva *Summer Holiday*, joka kertoi ystäväporukasta, joka tanssi ja lauloi tiensä läpi Euroopan lontoolaisella kaksikerroksisella bussilla. Nuorissa silmissäni kuningatar ei ollut oikea ihminen. Hän oli kaukainen ja etäinen symboli, toisinaan hymyilevä henkilöahmo, jonka englannin kieli oli juuri ja juuri ymmärrettävää

ja jota me keräännyimme katsomaan televisiosta aina joulupäivänä iltapäivällä kello kolme.

Minulle ainoa inhimillinen ulottuvuus hänessä oli se, että hän oli äitiäni muutaman kuukauden nuorempi ja että he molemmat olivat olleet sodan aikana palveluksessa. Äitini Kathleen oli kuulunut niin sanottuun maatalousarmeijaan (Land Army), ja prinsessa Elizabeth oli palvellut naisille tarkoitetuissa paikallisissa apujoukoissa (Auxiliary Territorial Service).

Minun on tunnustettava, että ensimmäinen kohtaamiseni hänen majesteettinsa kanssa tuona lauantaina San Diegossa ei ollut erityisen mieleenpainuva. Pienikokoinen nainen silmiinpistävässä sinivalkoisessa asussa kuunteli kasvavan hajamielisyyden vallassa, kun selitin, kuinka vaikuttavan kokoinen Amerikan laivasto satamaan oli ankkuroitu. Hän totesi olevansa samaa mieltä ja jatkoi nopeasti eteenpäin.

Seuraavien päivien aikana monarkian naamion alta paljastui kuitenkin hiukan toisenlainen henkilö kuin postimerkkien tuikea ilme antoi ymmärtää. Kuninkaallinen visiitti sujui monessa kohdassa aivan päinvastoin kuin oli suunniteltu. Kaikki liikkeet ja jokainen kohtaaminen ja tapaaminen oli ajoitettu minuutilleen. Tuulet, myrskyt, tulvivat joet, IRA:n mielenosoittajat, tulvien vaurioittamat tiet, liikaa nauttineet julkkikset – mikä ei olisi mennyt pieleen?

Kuningatar tuntui olevan suorastaan mielissään, kun huolellisesti laadittu aikataulu petti. Vuosia myöhemmin hänen pojanpoikansa prinssi William teki saman havainnon. ”He nauttivat kovasti siitä, kun asiat menevät pieleen”, hän kertoi. ”He olivat aivan innoissaan siitä. Kaiken oletetaan tietenkin sujuvan heidän kanssaan täydellisesti, mutta kun asiat eivät suju niin kuin pitää, he purskahtavat ensimmäisinä nauruun.”¹

Ensimmäinen ikävän yllätyksen aiheuttanut asia oli kuninkaallinen jahti. Myrskyt olivat olleet niin pahoja, että kuninkaallisen seurueen oli pakko jättää *Britannia* jatkamaan matkaa rannik-

koa pitkin. Heidän oli tarkoitus liittyä presidentin ja hänen puolisonsa seuraan taco-lounaalle ja ratsastamaan sitten heidän maatilallaan Rancho del Cielolla ('taivaan tilukset') Santa Barbaran yläpuolella. Perille päästäkseen kuninkaallisten täytyi tärstellä nelivetoisella Chevrolet Suburbanilla toistakymmentä kilometriä kuin vuoristoradalla pitkin jyrkkää reittiä täynnä esteitä: tulvivia virtoja, veden valtaamia tieosuuksia, tielle vierineitä kivenjätkäleitä ja kaatuneita puita ja oksia. Kaikki oli ”kerrassaan jännittävää”, kuvaili kuningatar. Ikävä kyllä hartaasti odotettu ratsastusretki Santa Ynezin luonnonkauniissa vuoristossa jouduttiin perumaan ja tacot syötiin sisätiloissa.

Sitten Los Angelesiin ennustettu tornado esti kuninkaallista jahtia lähtemästä Long Beachin tulvineesta satamasta, jossa se oli ankkurissa. Nousevan veden läpi pääsi vain laivaston linja-autolla. Kuningatar ei halunnut tuottaa ihmisille pettymystä vaan kiskoi jalkaansa kalossit ja kiipesi istumaan bussin etupenkille. Salaisen palvelun agentit olivat helpottuneita siitä, että hän ei istunut linja-autossa kauempana, sillä kun he tutkivat auton, he huomasivat, että istuinten taakse oli kirjoitettu melkoinen määrä lapsille sopimattomia töherryksiä.

Reagan kirjoitti myöhemmin koettelemusten jälkeen kuningattarelle hiukan syyllisen oloisena: ”Olen hyvin tietoinen siitä, että vierailunne länsirannikollamme oli teille varsinainen koettelemusten sarja, mutta kaiken keskellä teidän vankkumaton hyväntuulisuusutenne ja suopeutenne voittivat sydämemme puolellenne.”²

Järjestelyihin liittyneet fiaskot huomioiden on ymmärrettävää, että Nancy Reagan olikin silmin nähden hermostunut emännöidessään Hollywoodin tähtien iltaa Beverly Hillsissä, Twentieth Century Fox -elokuvastudioiden M*A*S*H-äänistudiolla. Vaikka Perry Como ja Frank Sinatra saattoivatkin laulaa ehkä yhden dueton liikaa, kuningatar tuntui nauttivan esimerkiksi Dionne Warwickin ja koomikko George Burnsin esityksistä ja Fred Astairen ja Jimmy Stewartin kaltaisten tähtien tapaamisesta.

Se tarjosi jälleen kurkistuksen naiseen naamion takana. Hänen musiikki- ja taidemakunsa ei ollut elitististä. Hän osasi useimpien Rogersin ja Hammersteinin musikaalien sanat. Toisin kuin sisarensa Margaret hän ei ollut oopperan tai baletin suuri ystävä. Vaikka hänellä oli hyvä sävelkorva, hän ei käynyt usein konserteissa.

Tuona iltana brittiläinen ”komentokunta” oli paikalla hyvin edustettuna. Tilaisuuteen osallistuivat muiden julkkisten ohessa muun muassa Michael Caine, Roger Moore, Jane Seymour ja Elton John.

Kuningatar ja prinssi Philip tarjosivat presidentille ja tämän puolisolle sekä noin kolmellekymmenelle kutsuvieraalle intiimimmän illallisen kuninkaallisella jähdillä San Franciscon lahdella, sillä presidenttipari juhli 31. hääpäiväänsä. Kuninkaallisen laivaston orkesteri soitti laiturilla ”Anniversary Waltzin”, ja myöhemmin Valkoisen talon henkilöstöpäällikkö lauloi pariskunnalle ”True Love” -serenadin pianon säestyksellä. Reagan kertoi seurueelle, että naidessaan Nancy’n hän oli luvannut tälle ”kaikenlaista mutta ei sentään tätä”.³ Illallisvieraiden joukossa oli kuningattaren henkilökohtaisesti kutsumana muun muassa saarnaaja Billy Graham ja hänen puolisonsa. Tämä oli jälleen yksi vilahdus kuningattaren todellisesta tavasta ajatella. Hänen uskoaan jumalaan inspiroi pitkä ystävyys karismaattisen saarnamiehen kanssa.

Seuraavana päivänä kuninkaallinen pari matkusti Yosemiten kansallispuistoon, jossa he yöpyivät hienossa Ahwahnee-hotellissa. Sieltä oli upeat maisemat liki viidensadan metrin korkuiselle Royal Archers -jyrkänteelle.

Kun kuningatar ja prinssi lähtivät kävelyille, he hämmentyivät havaitessaan, että Yhdysvaltain salaisen palvelun miehet olivat koko ajan heidän tuntumassaan. Vaikka he yrittivät kävellä kuinka lujaa, agentit olivat aivan heidän perässään. Britanniassa henkivartijat osasivat pitää etäisyyttä.

Ensin kuninkaallinen pariskunta ärtyi. Sitten he ryhtyivät leikittelemään ja alkoivat kävellä taaksepäin, ja salaisen palve-

lun agentit joutuivat seuraamaan heidän liikkeitään. He kävelivät edestakaisin, ja lopulta kukaan ei voinut muuta kuin nauraa. Tämä ei varmasti ollut tavanomaista valtionjohtajan käytöstä, mutta se antoi jälleen yhden vihjeen kuningattaren luonteesta: nainen osasi arvostaa absurdeja tilanteita.

Kuningattaren koko elämä oli yhtä superlatiivia. Hän oli hallinnut kauimmin ja matkustanut eniten, ja ujoksi ihmiseksi hän oli varsinainen laumaeläin, sillä hän oli tavannut enemmän alamaisiaan kasvokkain kuin kukaan muu hallitsija historiassa. Ranskan presidentti kysyi kerran kuningattarelta, eikö tämä koskaan pitkästy, ja kuningatar vastasi rehellisesti: ”Kyllä, mutta en koskaan sanoisi sitä ääneen.”⁴ Julkkisten ja keinotekoisuuden aikakaudella hän oli jo kauan tyytynyt pitämään jalat maassa ja olemaan mutkaton.

Vaikka hänen nimensä oli säännöllisesti mukana *The Sunday Timesin* maailman rikkaimpien ihmisten listalla, hän nautti vetäessään kumihanskat käsiinsä ryhtyäkseen siivoamaan grilli-illan jälkeen Skotlannin-linnallaan Balmoralissa. Kerran ehdotettiin, että hänen suosikkimökkiinsä olisi naulattu kyltti ”Kuningatar Elisabet siivosi täällä”⁵. Vaikka hän asui palatseissa ja linnoissa, hän tuntui nauttivan enemmän tavallisesta elämästä. Hän oli nuori nainen, kun hän joutui perin outoon rooliin. Jo lapsena hän oli yksi maailman puhutuimmista ihmisistä.

Ensimmäiset vihjeet siitä, kuka hän oli ja mikä hänestä tulisi, olivat nähtävissä Lontoon keskustassa sijaitsevan kaupunkitalon ylimmässä kerroksessa melkein sata vuotta sitten.

Shirley Temple 2.0

Nuori tyttö, jolla oli intensiivinen katse ja otsa rypyssä, kumartui raivostuneena kirjansa puoleen. Hän käänteli varovasti kirjan sivuja, ja kun hän sitten löysi, mitä etsi, hän tarttui kynäänsä ja sotki ja pyyhki pois silmistä loukkaavat sanat.

Tohtori Simpson. Sotkua. *Tohtori Simpson.* Pyyhkimistä. Kiukuiselle kymmenenvuotiaalle tytölle oli merkityksetöntä, että tohtori Simpson oli vain hahmo yhdessä leikkihuoneen lastenkirjassa.

Prinsessa Elizabethin jatkaessa juhlallista tuhotyötään hänen nuorempi sisarensa Margaret leikki puuhevesten kuolaimilla, suitsilla ja satuloilla, joita heidän leikkihuoneensa oli täynnä. Pikkusisar oli keskittynyt omaan mielikuvitusmaailmaansa eikä kiinnittänyt huomiota Elizabethin hiljaiseen kiukkuun, joka kohdistui erääseen rouva Simpsoniin, joka oli lupaa pyytämättä tullut muuttamaan heidän kaikkien elämän. Ei häntä kiinnostanut sekään, kuinka tungeksivat väkijoukot kasvoivat ja tuuppivat toisiaan talvisessa hämärässä katselemassa jatkuvaa edestakaista liikettä osoitteessa Piccadilly 145, heidän vanhempiansa, Yorkin herttuan ja herttuattaren, Lontoon-kodissa.

Olivathan he itsekin viettäneet koko elämänsä ylimmän kerroksen huoneensa ikkunassa katselemassa, miten ihmiset puoles-

taan katselivat heitä. Molemmiin puolin ihmeteltiin, mitä toiset mahtoivat tehdä. Tuo leikki jatkuisi koko tyttöjen elämän.

Nyt väkijoukko oli kuitenkin poikkeuksellisen suuri ja ilma-
piiri rakennuksen kivijulkisivun sisäpuolella jännittynyt ja kiirei-
nen. Pääoven ovikellot, joiden päällä luki ”Vieraat” ja ”Aukkaat”,
soivat tiheämmin kuin yleensä. Kun uteliaiden ja huolestunei-
den joukko kasvoi, poliisikin kutsuttiin paikalle.

Simpsonin nimi oli kuultu ensin vain kuiskauksissa, mutta sit-
ten siitä oli tullut osa toistuvia, paheksuvaan sävyyn käytyjä kes-
kusteluja, jotka keskeytettiin nopeasti tyttöjen ilmestyessä näky-
viin. Vanhemmat yrittivät parhaansa mukaan suojella Lilibetiä
– niin prinsessaa kutsuttiin kotiloissa – ja hänen sisartaan, mut-
ta esikoinen oli herkkä havaitsemaan muutokset mielialoissa.
Hän oli oppinut ymmärtämään keskusteluja hyvin varsinkin
sen jälkeen, kun hän oli kymmenennen syntymäpäivänsä jäl-
keen saanut etuoikeuden osallistua aamiaiselle vanhempiensa ja
toisinaan myös isoäitinsä, kuningatar Maryn, kanssa. Hän osa-
si poimia keskustelusta sellaisia tiedonmurusia, jotka hänen nuo-
remmalta sisareltaan oli evätty. Elizabeth ei kuitenkaan ollut tar-
peeksi vanha ymmärtämään, mitä nyt oli meneillään.

Hän ymmärsi vain sen, että ongelman ydin oli tuo Simpsonin
nainen. Todisteita siitä oli kaikkialla. Hänen isänsä näytti sairaal-
ta; hänen isoäitinsä kuningatar Mary, joka oli yleensä aina vahva-
ryhtinen ja käskevän oloinen, vaikutti nyt vanhemmalta ja jo-
tenkin kuihtuneelta; hänen äitinsä normaalista itsevarmuudesta
ei näkynyt jälkeäkään. Eikä asiaa auttanut, että joulukuun 1936
alussa herttuatar sairastui ankaraan flunssaan ja joutui lepäämään
vuoteessaan.

Kun Elizabeth kysyi elämänsä kolmelta naiselta – kotiopet-
tajatar Marion Crawfordilta, prinsessan hovinaiselta Bobo
MacDonaldilta ja lastenhoitaja Clara Knightilta, jota kutsuttiin
Alahiksi – mitä oikein oli meneillään, heidän vastauksensa oli-
vat vältteleviä ja vähätteleviä. Itse asiassa Crawfie vei tytöt usein

uimatunneille Bath Clubille, jotta heillä olisi muuta ajateltavaa. Tuo maanläheinen triumviraatti toimi tyttöjen ikkunana maailmaan, ja sen hienovaraiset havainnot ja sovinainen ennakkoluuloisuus muovasivat Lilibetin ja Margaretin omia näkemyksiä. Prinsessoille Wallis Simpsonin nimi oli York Housessa tabu. Ja niin Elizabeth ei voinut muuta kuin käydä kirjaansa läpi ja yrittää tuloksetta pyyhkiä maailmasta pois tuon nimen. Wallis Simpson muuttaisi hänen ja hänen vanhempiansa elämän ikuisiksi ajoiksi.

Elizabeth oli tavannut Wallis Simpsonin lyhyesti keväällä 1936 juhlistuaan kymmenvuotissyntymäpäiviään. Tämä ei ollut jättänyt mitenkään erityistä vaikutelmaa. Simpson oli tullut tyttöjen David-sedän, uuden kuningas Edvard VIII:n, kanssa heidän vanhempiansa viikonloppuasunnolle Royal Lodgeen, joka sijaitsi hyvin hoidetussa Windsor Great Park -puistossa. Setä halusi rehvastella kahdella elämänsä suurella amerikkalaisella kiinnostuksen kohteella: upouudella Buick-merkkisellä urheiluautolla ja kahdesti naimisissa olleella baltimorelaisella ladylla, Wallis Simpsonilla. Kun he olivat lähteneet, Elizabeth kysyi kotiopettajattareltaan Crawfielta, kuka tuo nainen oli. Oliko naisen syytä, että David-setä kävi nykyään niin harvoin heidän luonaan? Kaikista Elizabethin isän veljistä ja sisarista juuri David oli vierailut Piccadilly 145:ssä useimmin ja liittynyt teen jälkeen mukaan pelaamaan tyttöjen kanssa korttia ja leikkimään muita leikkejä. David oli aina hauska. Elizabeth muisti senkin kerran, jolloin David oli vienyt herttuattaren ja tytöt Balmoralin puutarhaan ja opettanut heille natsitervehdyksen – hauskaa sekin oli ollut.

Vaikka Crawfien vastaukset Elizabethin tyylikästä amerikkalaisesta rouvaa koskeviin kysymyksiin saattoivat olla epämääräisiä, skottilainen opettajatar itse asiassa piti rouva Simpsonista, jota hän myöhemmin kuvaili ”fiksuksi ja viehättäväksi naiseksi, amerikkalaisten naisten tapaan välittömän ystävälliseksi”.¹ Hänen

työnantajansa olivat toista mieltä. Uuden kuninkaan ja hänen rakastajattarensa juteltua teellä juhlallisesti tunnin ajan puutarhanhoidosta Wallisille jäi epämääräinen mielikuva: ”Yorkin herttua oli ollut hyvin kiinnostunut amerikkalaisesta farmariautosta, mutta herttuatarta ei niinkään tuntunut kiinnostavan kuninkaan toinen amerikkalainen ihastus.”²

Yorkin tyttärien läsnäolo tarjosi eniten puhuttavaa, eivät niinkään amerikkalaiset. ”He olivat molemmat niin vaaleita, niin hyvätapaisia ja niin puhtaaksi puunattuja, että he olisivat voineet hypätä esiin suoraan kuvakirjan sivuilta”, muisteli Wallis Simpson muistelmateoksessaan *The Heart Has Its Reasons*.³ Elizabethia ja Margaretia käytettiin kahvipöytäkirjojen ihmisvasikkeina, kuten lapsille usein tehtiin; heidän läsnäolonsa ohjasi keskustelun neutraaliin suuntaan, ja näin vältettiin vaikeat aikuisten asiat. Siihen aikaan, kun he tapasivat Wallis Simpsonin ensimmäisen kerran, tytöt olivat jo tottuneet siihen, että heitä käytettiin tällä lailla, ja he olivat molemmat moitteettomasti käyttäytyviä lapsia. Kun heidät esiteltiin vieraileville aikuisille, keskustelun jää oli helpompi murtaa.

Näin toimittiin myös silloin, kun perhe matkusti tuona kohdalla kesänä Skotlantiin, Balmoralin lähellä sijaitsevaan vaatimattomaan Stuartin-aikaiseen taloon, Birkhall Lodgeen. Tilan oli aikoinaan ostanut kuningatar Viktoria, ja tunnelma siellä on edelleenkin kuin menneiltä ajoilta. Yorkien päävieras oli Canterburyn arkkipiispa Cosmo Lang. Arkkipiispa oli ottanut kutsun vastaan siksi, että kuningas oli poikkeuksellisesti jättänyt hänet vaille kutsua omaan linnaansa, vaikka tämän tehtävä oli perinteisesti kutsua Englannin korkein protestanttinen prelaatti Balmoraliin. Sen sijaan kuningas ja Wallis isännöivät huolettomia juhlia aristokraateille, amerikkalaisille ja kuninkaallisille sukulaisille, joihin kuuluivat kuninkaan pikkuserkku Louis Mountbatten sekä nuorempi veli prinssi George vaimonsa prinssessa Marinan kanssa.

Prelaatin vierailun toisena päivänä Elizabeth, Margaret ja heidän serkkunsa Margaret Rhodes esittivät teen jälkeen sikermän lauluja ”mitä viehättävimmällä tavalla”.

Arkkipiispa huomioi: ”Oli outoa ajatella sitä kohtaloa, joka pikku Elizabethilla saattoi olla edessään, kun hän nyt oli perimysjärjestyksessä toinen. Hän ja hänen vilkas pikkusiskonsa ovat kerta kaikkiaan mitä hurmaavimpia lapsia.”⁴

Kuningas ei ollut yhtä innostunut. Kun hän kuuli, että Englannin kirkon ekumeeninen johtaja kyläili Yorkien luona, hän epäili veljensä yrittävän panna pystyyn kilpailevan hovin. Heidän kasvavan konfliktinsa keskiössä oli kuninkaan halu mennä naimisiin Wallisin kanssa, kunhan tämä olisi saanut eron miehestään, laivameklari Ernest Simpsonista. Noihin aikoihin avioerolle ei pelkästään kurtistettu kulmia vaan se oli julistettu kirkon silmissä pannaan. Kuningas oli Englannin kirkon maallinen johtaja, eikä hän voinut avioitua eronneen kanssa, saati sitten kahdesti eronneen amerikkalaisen, jolla ei ollut asemaa eikä arvoa. Kuningas puolestaan uhkasi luopua kruunusta, ellei hän saisi mennä naimisiin naisen kanssa, joka oli vienyt hänen sydämensä.

Vaikka brittilehdistö olikin sallinut kukkivan romanssin pysyä piilossa – kuvat kuninkaasta ja Wallisista kesäristeilyllä höyryjahti *Nahlinilla* julkaistiin kaikkialla muualla paitsi Englannissa – mahdollisesta perustuslaillisesta kriisistä tuli lopulta julkista joulukuun alussa. Se sai aikaan tuhoisan tapahtumasarjan, ja prinsessa Elizabeth joutui vahingossa sen keskipisteeseen.

Siihen mennessä Wallis oli pannut avioeronsa vireille, mutta hänen oli odotettava vielä kuusi kuukautta saadakseen luvan avioitua kuninkaan kanssa ja tullakseen tämän kuningattareksi. Kuningas oli tehnyt päätöksensä huolimatta tiukoista vaaroituksista, joita hän sai yksityissihteeriltään Alec Hardingelta – ja joita pääministeri Stanley Baldwin tuki – että hän aiheuttaisi korvaamatonta vahinkoa monarkialle ja todennäköisesti

parlamenttivaalit, jos hän jatkaisi tällä polulla. Kireässä tapaamisessa 16. marraskuuta kuningas ilmoitti pääministerille, että hän aikoi avioitua rouva Simpsonin kanssa heti kun se olisi laillisesti mahdollista. Jos hallitus olisi tätä vastaan, hän yksinkertaisesti luopuisi kruunusta. Myöhemmin hän välitti päätöksensä äidilleen ja sisaruksilleen, jotka järkyttyivät sydänjuuriaan myöten. Kuningatar Mary haki apua terapiasta, jotta saisi vahvistuksen omalle johtopäätökselleen: taitava velhotar oli noitunut hänen vanhimman poikansa. Pääministeri suhtautui tilanteeseen valoisemmin ja ilmoitti hallituskumppaneilleen, että Yorkien aseman korottaminen saattaisi osoittautua parhaaksi ratkaisuksi, muistitihan Yorkin herttua rakastettua isäänsä, kuningas Yrjö V:tä.

Mutta Bertieksi kutsuttu prinssi Albert ei olisi halunnut suostua siihen. Hän oli hitaasti mutta varmasti kietoutumassa perustuslailliseen verkkoon, josta ei ollut mahdollista paeta. Tilanne oli kuin painajaisesta. Vaikka jonkin verran keskusteltiinkin sellaisesta mahdollisuudesta, että veljeksistä nuorin, Kentin herttua, ottaisi kruunun, koska hänellä oli jo poika, kohtalon häilyvä sormi osoitti toiseksi vanhimman veljeksien, epäonnisen Bertien suuntaan. Hän itse oli puolestaan aina ajatellut, että isovelji menisi jonakin päivänä naimisiin ja saisi perillisen, josta tulisi myöhemmin hallitsija.

Kun ujo, epävarma ja änkytyksellä kirottu perintöherttua Bertie otti nyt vastahakoisesti pelattavakseen käden, joka hänelle oli jaettu, hänen ajatuksensa siirtyivät välittömästi hänen vanhimpaan tyttäreensä, jonka asema muuttuisi vallanperimysjärjestyksessä hänestä seuraavaksi. Tytöstä tulisi jonakin päivänä kuningatar, ja hänet sidottaisiin loppuelämäkseen velvollisuuksiin ja julkiseen yksinäisyyteen.

Vaikka hänellä oli vahvoja epäilyksiä itsestään ja kyvystään toimia niin korkeassa asemassa, hän ihaili hiljaa vanhempaa tytärtään. Elizabethissa oli luonnetta, vakaita ominaisuuksia, jotka muistuttivat häntä kuningatar Viktoriasta, kuten hän kertoi ru-

noilija Osbert Sitwellille. Tämä oli melkoista ylistystä jopa palvovalta isältä, kuten Dermot Morrah, kuninkaallinen historioitsija ja uuden kuninkaan ystävä, pani merkille. ”Prinssi ei olisi halunnut lähettää tyttäriään elämänmittaiseen, keskeytymättömään palvelukseen ilman toivoa eläkkeelle pääsystä edes vanhana, mikä kuuluu erottamattomasti tuohon kaikkein korkeimpaan asemaan.”⁵

Hänen tyttärensä olivat ennemminkin viileitä ja käytännöllisiä. Kun kävi täysin selväksi, että Yorkin herttua joutuisi otta-
maan kruunun vastaan ja että rakastettu setä Edvard VIII muuttaisi ulkomaille maanpakoon Windsorin herttuana, prinsessa Margaret kysyi sisareltaan: ”Tarkoittaako se sitä, että sinusta tulee seuraava kuningatar?” Vanhempi sisar vastasi: ”Taitaa se tarkoittaa.”⁶ Elizabeth ei puhunut asiasta enää ennen kuin hänen isänsä sanoi kerran ohimennen, että siihen mennessä hänen täytyisi opetella ratsastamaan naisten satulassa, toivottavasti pitkän ajan päästä, sillä hän joutuisi istumaan hevosen selässä vuosittain järjestettävässä Trooping the Colour -paraarissa Horse Guards Paradella.

Vaikka Elizabeth oli vastentahtoisesti alistunut nousemaan jonakin päivänä kuningattareksi, hän tuumi kuitenkin serkkunsa Margaret Rhodesin mukaan, että tuo hetki olisi ”kaukana tulevaisuudessa”.⁷ Varmuuden vakuudeksi hän liitti iltarukoukseen hartaan toiveen, että saisi pikkuveljen, joka hyppäisi sukupuolensa vuoksi hänen ohitseen perimysjärjestyksessä.

Prinsessa Elizabeth hyväksyi uuden asemansa nuorison tapaan näennäisen välinpitämättömästi, mutta hänen isänsä reaktio oli toisenlainen. Albert ”murtui ja itki kuin lapsi”, kun hänelle, kuningatar Marylle ja kuninkaan lakimiehelle Walter Moncktonille esitettiin suunnitelma kruunun siirtämisestä.⁸ Perjantaina 11. joulukuuta 1936 – kolmen kuninkaan vuonna – annettiin julistus, jossa kuningas luopui kruunusta. Uusi entinen kuningas ajoi Windsorin linnaan pitämään historiallisen radiopuheensa, jossa oli ikimuistoinen kohta: ”Olen huomannut, että minun on mah-

dotonta kantaa kuninkaan raskasta vastuuta ja suoriutua tehtävistäni ilman että minulla on rinnallani rakastamani nainen ja hänen tukensa ja apunsa.” Ylistettyään nuoremman veljensä monia erinomaisia johtajanominaisuuksia hän painotti, että tällä oli ”vertaansa vailla oleva siunaus, joka monista teillääkin on mutta jota minulle ei ole suotu – onnellinen koti puolisonsa ja lastensa kanssa”.⁹

Se ei kuitenkaan ollut kyseiselle perheelle niin onnellinen. Entinen Yorkin herttua ja nykyinen uusi kuningas piti päivää ”kauheana”, ja hänen vaimonsa, uusi kuningatar, makasi sängyssä flunssassa. Seuraavana päivänä nämä ihmiset, jotka olivat aiemmin eläneet huomiosta syrjässä ja jotka olivat nyt nousseet draaman keskeisiksi hahmoiksi, tervehtivät uutta asemaansa hyväksyen sen jännityksen ja ärtymyksen sekaisesti. Kun prinsessa Elizabeth näki kuningattarelle osoitetun kirjekuoren, jopa hänen viileään käyttäytymisensä tuli muutos. ”Se tarkoittaa nyt *äitiä*”, hän sanoi. Nuorempi sisar suri sitä, että heidän piti nyt muuttaa Buckinghamin palatsiin. ”Ikuisiksi ajoiksiko?” hän kysyi. ”Vastahan minä olen oppinut kirjoittamaan ’York’.”¹⁰

Kuninkaaksi julistamisen päivänä 12. joulukuuta 1936 molemmat tytöt halusivat isäänsä ja sitten uusi kuningas lähti laivaston amiraalin univormussa osallistumaan seremonioihin. Hänen lähdettyään Crawfie kertoi, että kun hän palaisi takaisin, hän olisi kuningas Yrjö VI, ja siitä lähtien tyttöjen täytyisi niitata vanhemmilleen, uudelle kuninkaalle ja kuningattarelle. He olivat aina niianneet isovanhemmilleen, kuningas Yrjö V:lle ja kuningatar Marylle, eli muutos ei ollut kovin suuri.

Kun hän palasi kello yhdeltä, molemmat tytöt ottivat hänet vastaan kauniisti niiaten, ja tyttärien käyttäytyminen teki uuden aseman kuninkaalle konkreettiseksi.

Crawfie muisteli: ”Hän seiso i hetken paikoillaan liikuttuneena ja hämmentyneenä. Lopulta hän kumartui ja suuteli tyttöjä lämpimästi. Ja sitten meillä oli vallan rattoisa lounas.”¹¹

Isänsä tavoin myös Elizabethista oli nyt tullut monarkian elävä symboli. Hänet mainittiin rukouksissa, hänen tekemisensä ja hänen koiransa olivat nyt aamulehtien päivittäistä riistaa, ja hänen elämänsä kuului kansalle. Samaan aikaan kuin Hollywoodin lapsitähdessä Shirley Templestä hänestä tuli yksi maailman kuuluisimmista kasvoista, ihmettelyn ja ihailun kohde.

Satuprinsessaksi hänen elämänsä muistutti todellisuudessa enemmän Grimmin veljesten kuin Disneyn satujen mallia. Sisarten uusi elämä Buckinghamin palatsissa, moneen suuntaan leviävässä, kaikuvassa paikassa, jossa oli uhkaavia varjoja, hiirten rapinaa, hämää huoneita ja muotokuvia, joiden silmät seurasivat heitä, kun he kävelivät niiden ohi varpaillaan, oli sekoitus jännittävää ja tylsää ja samalla eristyneisyyttä. Lapsuuden painajaiset muuttuivat palatsissa todeksi. Rotanpyydystäjän päivittäinen kierros ja hänen kuolettava varustuksensa symboloivat karmeaa todellisuutta kuninkaallisen glamourin takana. Elizabeth heitettiin keskelle ringiä, jossa hänen sisarensa, kotiopettajattarensa, hovinaisensa, lastenhoitajansa ja vanhempansa olivat etäisesti mukana, ja hänestä tuli miljoonien ihmisten lumoutuneen kiinnostuksen kohde.

Joidenkin asioiden suhteen mikään ei ollut muuttunut kruununperimysjärjestyksen kakkosella. Vaaleine, kiiltävine hiuskiekkuroineen Elizabeth oli koko ikänsä ollut kansallinen symboli. Hän oli syntynyt 21. huhtikuuta 1926 aamulla kello 2.40 vain muutamaa päivää ennen yleislakkoa, joka rampautti Britannian taloutta, ja hän edusti kansallisen kriisin aikana perhearvoja, jatkuvuutta ja isänmaallisuutta. Hänen syntymänsä oli ollut tervetullut, sillä se vei huomiota sodanjälkeisen Britannian jokapäiväisestä hengissäpysymistaistelusta, jota leimasivat riidat ja erimielisyys. Mutta siinä oli myös jotakin kovin keskiaikaista, mystistä ja koomistakin.

1600-luvulta peräisin olevan kuninkaallisen määräyksen mukaan sisäministerin oli oltava synnytyksessä läsnä, jotta voitiin olla varmoja, että makuukamariin ei salakuljetettu petturia, viemästä vallantavoittelijaa. Perinteen mukaisesti tuolloinen viranhaltija William Joynson-Hicks, jonka hermostuneessa mielessä pyöri ennemminkin se, kuinka voittaa ammattiliitot tuloillaan olevassa konfliktissa, istui kuninkaallisen synnytyksen aikana viereisessä huoneessa Bruton Street 17:ssä, herttuattaren perheen lapsuudenkodissa.

Kun vauva oli syntynyt, kuninkaallinen gynekologi sir Henry Simson antoi Joynson-Hicksille virallisen todistuksen, jonka yksityiskohdissa luki vain ”terve ja vahva tyttö”. Todistus ojenettiin sitten erityiselle viestinviejälle, joka kuljetti sen Privy Councilin eli valtaneuvoston puheenjohtajalle, jotta asiasta voitaisiin antaa virallinen kuulutus. Sisäministeri tiedotti tapahtuneesta samanaikaisesti Lontoon pormestarille, joka puolestaan toimitti uutisen virallisen asuntonsa Mansion Housen portille.

Virallisen tiedotteen olivat allekirjoittaneet Simson ja herttuattaren henkilökohtainen lääkäri Walter Jagger, ja he ilmoittivat siinä, että synnytystä ennen ”tehtiin onnistuneesti tiettyjä toimenpiteitä” eli ilmaistiin säädylisesti prinsessan syntyneen keisarinleikkauksella.¹²

Nukkuva lapsi oli vuonna 1701 tehdyn sopimuksen nojalla perimysjärjestyksessä kolmas isänsä ja Walesin prinssin jälkeen, eikä hänestä odotettu valtaistuimen perijää. Hänen sukulinjansa oli rikas sekoitus kuninkaallista, eksoottista ja tavallista.

Hänen isoisoisoäitinsä oli ollut kuningatar Viktoria, mutta hän oli sukua myös isoäitinsä kuningatar Maryn kautta hammaslääkäri Paul Julius von Hügeliille, joka piti vastaanottoa Argentiinan pääkaupungissa Buenos Airesissa. Isänsä puolelta hänen vempalassaan hallitsivat Euroopan kuninkaalliset, etenkin saksalaiset Saksi-Coburg-Gothan ja Hanoverin suvut. Hänen äitinsä brittiläinen perimä oli kuitenkin kiehtova.

Sukkanauharitarikunnan päämiehen Anthony Wagnerin mukaan Elizabethin moniin aristokraattisiin esi-isiin kuului kaksi herttuaa, herttuan tytär, markiisittaren tytär, kolme jaarlia, jaarlin tytär, yksi varakreivi, yksi paroni ja puolisen tusinaa maalaisaateliston jäsentä. Hänellä oli verenperintöä aristokraattien ohella myös kaupankäynnin ja kirkon piiristä.

Wagnerin mukaan Elizabethin sukupuuhun kuului myös Itä-Intian kauppakomppanian johtaja, maalaispankin johtaja, kaksi piispan tyttäret, kolme pappia – yksi oli sukua Amerikan ensimmäiselle presidentille George Washingtonille – irlantilainen upseeri ja hänen ranskalainen rakastajattarensa, lontoolainen lelukauppias ja suurkaupungin putkimies sekä myös eräs The George -nimistä majataloa Stamfordissa Lincolnshiressä pitänyt Bryan Hodgson.

Vaikka hänen perimänsä olikin sosiaalisesti laaja, hänen palvovat vanhempansa valitsivat hänelle kuitenkin sellaisen nimen – Elizabeth Alexandra Mary – joka antoi viitteitä hänen tulevasta roolistaan kuningattarena. Toiset yhtyivät *The Daily Graphic*issa esitettyyn mielipiteeseen, että ”Jo pelkkä mahdollisuus, että tuo pikkuinen Bruton Streetin vieras voisi olla Ison-Britannian tuleva kuningatar (ehkä jopa toinen upea kuningatar Elisabet) on kiehtova”.¹³

Koska David-setä oli vasta 32-vuotias ja hänen odotettiin menevän naimisiin ja tuottavan perillisen, tuo mahdollisuus tuntui kaukaiselta. Ei silti ollut epäilystäkään, etteikö kansakunta olisi ottanut uutta kuninkaallista pienokaista syleilyynsä. Bruton Streetin -kodin ulkopuolelle kokoontuneen innostuneen väkijoukon perusteella Elizabeth Alexandra Maryssä oli jotakin ainutlaatuaista, tai ehkä se heijasti korkeaa arvostusta ja lämpöä hänen äitiään kohtaan, joka oli ollut vasta kolme vuotta naimisissa Bertien kanssa. Elämäkertakirjailija lady Cynthia Asquith myönsi, että hänen oli hyvin vaikea löytää auktorisoituun kirjaansa herttuattaren elämästä mitään muuta kuin pelkkää hyvää nuoren äidin luonteesta.

Ensimmäiset valokuvat paljastavat, että prinsessa Elizabeth oli tyypillinen sievä vauva, jolla oli kirkkaat siniset silmät, täydellisen värinen iho ja vaalea hiuskuontalo. Tai kuten ensimmäisiin vierailijoihin kuulunut kuningatar Mary kuvaili, ”hän oli suloinen pikku kulta ihastuttavine ihoineen ja kauniine vaaleine hiuksineen”.¹⁴

Osaamatta vielä sanoa sanaakaan hän nosti kuninkaallisten vanhempiensa elämän hiljaisilta takamailta suoraan sanomalehtien ja aikakauslehtien etusivuille. Hän oli aikansa prinsessa Diana, ja jokainen tiedonmuru hänestä muuttui juorujen ja arvailujen juhlaksi. Sanomalehdet pystyivät tuskin täyttämään yleisön vaatimuksia. Jalkakäytävälle hänen Lontoon-kotinsa ulkopuolella oli viikkoja hänen syntymänsä jälkeen ahtautunut niin paljon katsojia, että hänet täytyi usein salakuljettaa vaunuissaan takaoven kautta nauttimaan päivän annos raitista ilmaa.

Ristiäispäivänä 29. toukokuuta Buckinghamin palatsille syntyi sellainen ruuhka katsomaan vauvaa, että onnentoivottajat murtautuivat poliisien muodostaman ketjun läpi. Ennen kuin rauha saatiin palaamaan, pari onnekasta onnistui livahtamaan Yorkien auton tuntumaan ja sai nähdä vilauksen lapsesta, joka oli itkenyt koko Yorkin arkkipiispan toimittaman seremonian ajan, kuten myöhemmin raportoitiin.

Muutaman kuukauden päästä Yorkit muuttivat lähellä Hyde Parkia osoitteessa Piccadilly 145 sijaitsevaan viisikerroksiseen taloon, jossa oli muun muassa juhlasali, sähköllä toimiva hissi, kirjasto, kolmekymmentä henkeä vetävä ruokasali ja seitsemäntoista hengen palvelusväki, johon kuului hovimestari, kaksi lakeijaa, miespalvelija ja kolme lastenhoitajaa, jotka pitivät huolta uudesta tulokkaasta. Kollektiivisessa lyhytnäköisyydessään lehdistön kirjeenvaihtajat kuitenkin kertoilivat hellästi, että Yorkit eivät olleet halunneet mitään prameaa ja koristeellista vaan valitsivat yksinkertaisen elämän, ja tämä päti etenkin kuninkaallisessa lastenkamarissa. Heidän miniatyyrikuningaskunnassaan vallitsivat siisteys, järjestys ja järke-

vät rutiinit. Paljastus, että prinsessa sai leikkiä vain yhdellä lelulla kerrallaan, aiheutti paljon hyväksyvää hyminää. Kun hänen vanhempansa palasivat myöhemmin kuusi kuukautta kestäneeltä Australian-kiertueeltaan, he toivat mukanaan, ironista kyllä, tonneittain leluja pikku tytölle, jota lehdistö oli alkanut kutsua nimellä Betty.

Tämä kaikki vain vahvisti ikuista kuninkaallisiin liittyvää paradoksia, sitä käsitystämme, että he olivat ja ovat erilaisia kuin me mutta kuitenkin samanlaisia. Prinsessavauva nukkui tästä tietämättä levollisesti ympärillään kuviteltuja kerroksia taikuutta ja myyntejä, kuin hienoa harsokangasta, jonka uudet rihmat kutoutuivat jatkuvasti legendojen ja todellisuuden muodostamaan huopaan. Tuota huopaa kuningatar saisi kantaa mukanaan koko ikänsä.

Siihen mennessä kun lapsi, jota kutsuttiin ”maailman kuuluisimmaksi vauvaksi”, oli oppinut kävelemään ja puhumaan, hän oli jo esiintynyt *Time*-lehden kannessa kuvatekillä ”Princess Lilybet”. Nimi viittasi siihen, kuinka hän itse kutsui itseään. Hänet kuvattiin myös postimerkkeihin, suklaarasioiden kansiin, teepurkkeihin, keittiöpyyhkeisiin, muistomukeihin ja vaikka mihin muuhun. Prinsessan kunniaksi laulettiin lauluja ja Madame Tussaudin vahakabinettiin tehtiin hänestä ponin selässä istuva nukke, kun taas australialaiset nimesivät Etelämantereelta alueen hänen mukaansa. Hänen ainoa kilpakumppaninsa liehakoinnin merellä oli hänen setänsä David, Walesin prinssi, joka oli aito kansainvälinen *pin up* -poika. Hänelle veti elinaikanaan vertoja vain Hollywoodin sydäntenmurskaaja Rudolph Valentino.

Prinsessan äiti oli huolissaan siitä loputtomasta määrästä huomiota, jonka tyttö sai aikaan. Matkalla Edinburghiin toukokuussa 1929 hän kirjoitti kuningatar Marylle: ”Minua melkein pelottaa, kun ihmiset rakastavat häntä niin paljon. Kaipa se on hyvä asia, ja toivon, että hänestä tulee sen arvoinen, tyttörukasta.”¹⁵

Kuukausien ja vuosien kuluessa häntä kuvailtiin ”kerubimaiseksi” ja ”enkelimäiseksi”, aurinkoiseksi, hyvin käyttäytyväksi tytöksi, jolla oli viaton mieli ja hurmaava ja ihastuttava luonne.